

Történelmi múltú fák nyomában Lengyelországban

ECTF kongresszus és találkozó — 2013. június 14–16.

A European Champions Trees Forum (ECTF — az európai öreg, nagy és figyelemreméltó történelmi múlttal rendelkező fák után kutató és azokat lajstromozó fórum) idén Lengyelországban, az európai síkságot korábban borító óriási erdőség egyetlen máig fennmaradt darabjának területén tartotta 2013. évi találkozóját és kongresszusát, a Lengyel Dendrológiai Társaság (Polskie Towarzystwo Dendrologiczne) és Piotr Krasinski szervezésében.

A résztvevők 2013. június 14-én találkoztak Varsóban, Lengyelország főnixmadárként poraiból feltámadt, csodaszép, mindenapjait lüktető világvárosként élő fővárosában. Onnan négyórás autóbusszos utazással jutottunk el a Białowieża (Białowieska)-ban lévő „Wejmutka” Biodiverzitás Akadémiára. Az érkezési nap további részében „üdvözlő fogadás” alapozta meg a jó hangulatot, ahol azokkal is összeismerkedhettünk, akik az eddigi találkozókon nem vettek részt.

A fórumra nyolc országból húszan érkeztek. Magyarországról Dr. Pósfai György, a „Dendrománia” adatbázis tulajdonosa és építője, valamint a magam, mint a Nyugat-magyarországi Egyetem Erdőmérnöki Karának Növényteni és Természetvédelmi Intézetében, Prof. dr. Bartha Dénes vezetésével 1994-ben létrehozott és folyamatosan működtetett adatbázis képviselője vett részt a rendezvényen.

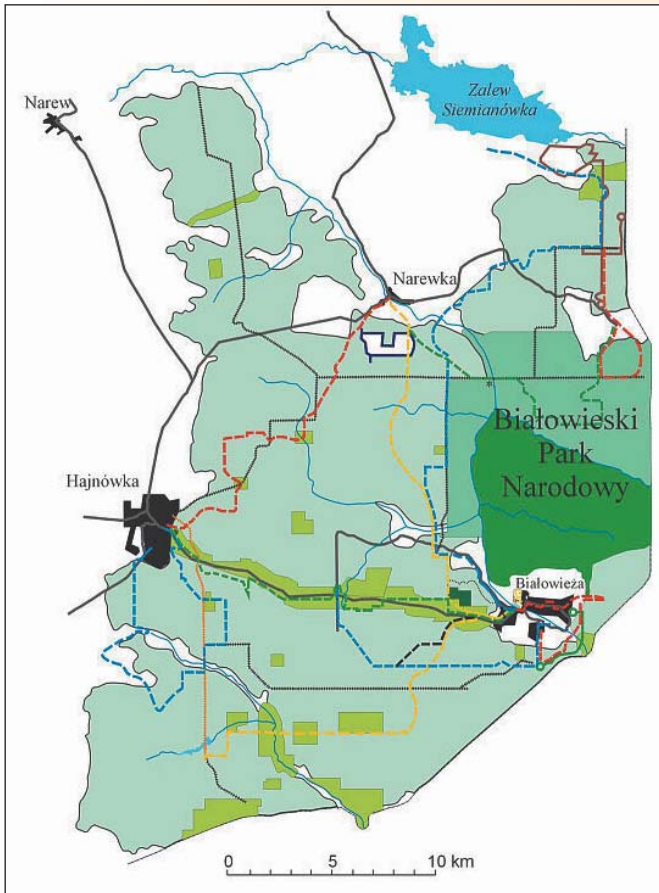
A kongresszus programja 2013. június 15-én nemzeti beszámolókkal kezdődött. A magyar nemzeti beszámolót Dr. Pósfai György prezentálta.

A beszámolókat követően szombat délután a Białowieża (Białowieska) Nemzeti Parkban 18 km-es túrán vettünk részt, amit Arek Szymura (Nature Tours „Pygm Owl”, Białowieża), az őserdő flórájának, faunájának és ökológiájának nagy tudású etológus ismerője vezetett.

Ezt követően kora este még három szakmai előadás hangzott el. Rob McBride Angliából a Shropshire-i figyelemre méltó fákról, Jaromira Dreslerová, Hana Rombousková és Luboš Uradnicek a csehországi monumentális fákról, míg Bernabé és José Moya, ill. César-Javier Palacios Spanyolországból, a legnagyobb és legöregebb mediterrán térségi faegyedekről, fapéldányokról beszéltek.

Az ECTF kongresszus résztvevői a Białowieża erdőben, Arek Szymura túravezetővel

Białowieża Nemzeti Park (Białowieski Park Narodowy)

A kongresszus második napja plenáris üléssel kezdődött, melyen az ECTF Európai Unió fejlesztése volt a téma. A „Trees for People” (Fák az Emberért) elnevezésű projekt kidolgozására és az Unió támogatás reményében tervezett brüsszeli bemutatására hét fős munkacsoport alakult. Tagjai az önkéntes jelentkezés és szavazás által Gordon Mackenthun (Németország), Ralf Tegeler (Németország), Rob McBride (Anglia), Marc Meyer (Belgium), Roel Jacobs (Belgium), Lubos Uradnicek (Csehország) és Jaromira Dreslerova (Csehország) lettek.

A találkozóhoz helyszínt adó Białowieżai erdő Lengyelország északkeleti részén fekszik, teljes területe 150 000 ha, amiből 62 500 ha Lengyelországban, 87 500 ha pedig Fehéroroszországban terül el. Az erdőtömb két országba eső részét a Fehéroroszország határán még mindig létező „vasfüggöny” választja szét. A terület 1979 óta UNESCO Világörökségi helyszín. Białowieża jelentése fehér torony, ami abból eredeztethető, hogy a sűrű, sötét erdőben fehér nyírfából készítették régen a vadászhelyeket. Az eredeti lengyel elnevezése is erre utal, a „fehér tornyok erdeje”.

A Białowieża Nemzeti Park a Białowieża erdő központi részét fedi le. Története 1921-ben kezdődött, amikor a védett erdő magterületét létrehozták. A „Reserve” erdőből 1932-ben alakították ki a Białowieża Nemzeti Parkot. A történelem vi-

harai után 1947-ben újra Białowieża Nemzeti Parkká nyilvánították, s azóta is ezen a néven létezik és működik.

A nemzeti parki erdőterületből 5725,75 ha szigorúan védett, 4438,20 ha ún. aktív védetség alatt áll, míg fennmaradó 353,32 ha a tájképi védetséget szolgálja. 3224,26 ha puffer zóna veszi körül, amit a Białowieża erdő már kezelt részéből alakítottak ki, és ahol többek között vadászterületeket is tartanak. A Białowieża Nemzeti Park működési területéhez tartozik a Białowieża Pusztai erdővel nem borított része is.

Ennek az erdőtájnak mélyre nyúló történelmi múltja és misztikus aurája van. Az erdő fái hosszú időn keresztül nyújtottak menekülési és tartózkodási helyet olyanoknak, akiket valamilyen politikai okból üldöztek. Központi szerepet tölt be a nagy lengyel író, Adam Mickiewicz (1798–1855) 1834-ben íródott *Pan Tadeusz* című nemzeti regényében is. A cselekmény az erdő tisztásain játszódik, amiket a korai kiadású kötetek illusztráció is tökéletesen ábrázolnak. Hosszú ideig a lengyel királyok és az orosz cárok vadászterülete is volt. Az 1930-as években még Herman Göringet is magával ragadta ez az erdő, aki mint Birodalmi Vadászmeister (Reichsjägermeister) sűrűn vadászott erre. 1939-ben a Lengyelországot lerohanó német hadsereg gyorsan elhaladt e táj mellett. Miközben a helyi emberekkel kegyetlenül bántak, az erdőt védett, „szent erdőnek” tekintették. Eközben partizánok és zsidó menekültek próbálták életben maradni a rengeteg mélyén.

A Białowieża Nemzeti Park védi az európai síkság utolsó, legjobban megőrzött természetes őserdő jellegű erdőmaradványát, mely az évszázadok, évezredek óta e tájat borító lombhullató és fenyő fajokból alkotott eredeti elegyes erdőállományból maradt fenn. A Białowieża Nemzeti Park legfőbb jellegzetessége a nagyfokú biodiverzitás. 809 edényes növényfaj, több mint 3000 alacsonyabb rendű faj, rengeteg gombafaj, csaknem 200 mohafaj és 283 zuzmófaj talál itt magának élőhelyet. A gerinctelen állatfajok

száma meghaladja a 8000-et és csaknem 120 fészkelő madárfaj és 52 emlősfaj él még a parkban. Az őserdő állományára jellemző a bomlás különböző stádiumaiban lévő holtfa nagy mennyisége és az ilyen jellegű természetes erdőkben megszokott fajok jelenléte. A legnagyobb törzsszámmal jelenlévő fajok a *Quercus robur*, a *Tilia cordata* és a *Carpinus betulus*, de jelentős mértékben jelen van az *Acer platanoides*, a *Picea abies*, a *Fraxinus excelsior*, a *Betula pen-*

Egy „champion” tölgy a Białowieża erdőből

dula, a *Populus tremula* és a *Salix caprea* is. Rajtuk kívül további 21 faj lelhető fel. Az erdő a *Picea abies* és a *Quercus robur* elterjedési területének határán fekszik. *Fagus* és *Hedera* fajokat azonban nem találunk, mivel Białowieża az elterjedési területükön kívülre esik.

Az őserdő egyik fő jellemzője, hogy az emberi beavatkozás mértéke a lehető legkisebb. A múltban előfordultak ugyan nagy kiterjedésű fakivágások (pl. a Brit Fűrészáru Társaság által az 1920-as években), de mesterséges erdőfelújítás sohasem történt, s természetesen a fakivágás manapság is tilos. Az erdőbe motoros járművel nem szabad behajtani, így benne csak gyalog és lovaskocsival közlekedhetünk. A különleges védetséget az is jól jelzi, még kutató sem tölthet el egyetlen egy éjszakát sem a védett zónában.

Ha egy fa útra dől, akkor azt kézzel darabolják fel, s húzzák az út oldalára.

Amennyiben az erdőállapot abiotikus, vagy biotikus természeti hatások következtében változik, azt nem tekintik természeti károkozásnak, csupán természetes környezeti hatásnak.

A szigorúan védett zóna különösen gazdag táperezű talajjal rendelkezik, így az erdő fáinak kétharmadát lombhullató fajok adják, s csak a fennmaradó egyharmad tűlevelű. A faegyedek a rájuk jellemzőnél magasabbra nőnek. Például a *Salix caprea*, ami általában cserje méretű, akár a 30 m magasságot is elérheti. Az erdőben látható 15 méter magas *Sorbus aucuparia* és 32 méter magas *Ulmus glabra* is. Hatalmas tölgyeket is fellelhetünk, amiket a lengyel királyokról nevet adva, Nemzeti Emlékműnek tekintenek. Az erdőben található egy híres *Fraxinus* példány is, aminek a magasságát 42–43 méterre becsülik. Annak ellenére, hogy ilyen méretes fák jellemzik az erdőt, az erdőkép nagyon egyenletes növekedést és fedettséget mutat. Olyan erdő benyomását kelti, ahol nincsenek jól látható tájképi jellegzetességek, így az ember nagyon könnyen eltévedhet. Itt-ott gátakat építenek a hódok, s az ezek nyomán összegyűlő vízben álló fák lassan elpusztulnak. Sokkal több álló vagy már ledől holtfa (20% arányban) található, mint a kezelt erdőterületeken. A fák minden elképzelhető növekedési és szétesési fázisban megtalálhatók. Ez hatalmas biopotenciált jelent az erdőben élő nagyszámú gerinctelen (10 000 faj) állatok és gombák (4 000–5 000 faj) számára. Még felületes pillantásra is legalább egy tucat különböző gombafajnak ad termőhelyet egyetlen méternyi holtfa-anyag. A kidőlő fák után visszamaradó különböző nagyságú lécek pedig kiváló teret adnak az erdő természetes felújulására. A tölgy felújításához elegendő, ha egy hektáron 30 éven belül csak egyetlen csemete marad meg, ami meglepően alacsony arány.

Az erdő mély csendjét csupán a madarak éneke töri meg, különösen a fakopáncsoké. A fák kérgébe rakott, beszűrt fenyőtobozok jelzik a jelenlétüket, amiket a fakopáncsok tesznek oda, hogy jobban ki tudják verni belőlük a magokat. Ugyanitt él az európai bölény (*Bison bonasus*) egyik utolsó természetes állománya is. Ezt a fajt 1929-ben telepítették vissza, azt követően, hogy az első világháborúban éhező katonák kiirtották az állományt. Az erdőben ezenkívül hiúzok, farkasok, jávorszarvasok, őzek és sok más emlős is menedékre lel.

Kovács Miklós

intézeti munkatárs, NymE EMK NTI

Európai bölény (*Bison bonasus*) a Białowieża erdőben